

احتمال وقوع و تحلیل حساسیت پیشران‌های تجرد در ایران ۱۴۱۴

سارا شهانواز^۱
منصوره اعظم آزاده^۲
مریم قاضی نژاد^۳

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۵/۱۵

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۶/۴

ازدواج به عنوان راه تشکیل خانواده همواره مورد تاکید فرهنگ‌ها و جوامع بوده است. در دهه‌های اخیر الگوی ازدواج دچار تحولات فراوانی شده است. گسترش تجرد و تاخیر در ازدواج از تغییرات مهم در این زمینه‌اند. در کشور ما نیز تاخیر در ازدواج و باقی ماندن در تجرد طی سالیان گذشته روندی فزاینده داشته است. شناسایی آینده این مسئله مهم اجتماعی می‌تواند برای پیشگیری از اثرات سوء آن بر جامعه بسیار پراهمیت باشد. هدف این پژوهش، بررسی احتمال وقوع آینده پیشران‌های تجرد در ایران ۱۴۱۴ است. برای دستیابی به این هدف با استفاده از پیشران‌های تجرد در ایران، فرضیاتی برای آینده تجرد طراحی شد. فرضیات به شکل ماتریس در اختیار کارشناسان قرار گرفت تا درباره احتمال وقوع ساده و احتمال وقوع شرطی فرض‌ها نظر دهند. داده‌ها توسط نرم افزار smic-prob expert تجزیه و تحلیل و مورد تفسیر قرار گرفت. احتمال وقوع شش فرض مطرح شده برای هر یک از پیشران‌های تجرد، به تفکیک به دست آمد که در این میان، فرض «افزایش تاثیر رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی بر تغییر نگرش جوانان» بالاترین درصد احتمال وقوع را از نظر متخصصان به خود اختصاص داد. همچنین، احتمال وقوع سناریوهای بالقوه، از کنارهم قرارگیری فرضیات با حالات مختلف

۱. دانشجوی دکتری، جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

E-mail: S.shahanavaz@gmail.com

۲. دانشیار، جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

۳. دانشیار، جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

به وجود آمد. حالتی در آینده که تمامی فرض‌ها رخ دهند، بالاترین احتمال وقوع را به خود اختصاص داده است. نتایج تحلیل حساسیت نیز نشان می‌دهد فرض تأثیر رسانه‌های جمعی، بالاترین میزان اثرگذاری بر سایر فرض‌ها را دارد که نشان دهنده میزان اهمیت آن بوده و لزوم توجه ویژه به آن در برنامه ریزی و سیاستگذاری را آشکار می‌کند.

واژگان کلیدی: مجرد، فرضیات آینده، پیشران‌ها، احتمال وقوع و تحلیل حساسیت

مقدمه

ازدواج از رویدادهای مهم و حیاتی در زندگی افراد می باشد. ازدواج سرآغاز تشکیل خانواده است. خانواده، مهم ترین نهادی است که ساختار و هویت انسان را می سازد. خانواده با نهادهای دیگر جامعه در ارتباط بوده و هم متاثر از تغییرات جامعه بوده و هم زمینه ساز تغییرات در جامعه است (جواهری و هلالی، ۱۳۹۵: ۱۷۱). ازدواج علاوه بر تامین نیازهای جنسی و عاطفی فرد، نیازهای اقتصادی، ارتباطات اجتماعی و فرهنگی را تحت تاثیر قرار می دهد. به دلیل اهمیت و تاثیر بالا، ازدواج به عنوان هنجاری پذیرفته شده در تمامی کشورهای دنیا محسوب می شود. از لحاظ فرهنگی و اجتماعی، بی توجهی به ازدواج امری ناپسند شمرده می شود، زیرا بقای خانواده وابسته به ادامه یافتن امر ازدواج است (آزاد ارمکی، ۱۳۸۶: ۹۹). گرچه ازدواج یک عمل ارادی و تابع خواسته و تمایلات فردی است، با این حال تحت تاثیر متغیرهای اقتصادی، اجتماعی، جمعیتی و حتی سیاسی قرار دارد (کاظمی پور، ۱۳۸۳: ۱۰۳). در دوران جدید و در پی تغییر و تحولات ناشی از نوسازی، صنعتی شدن و جهانی شدن، تغییرات عمده‌ای در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی رخ داده است. الگوی ازدواج و تشکیل خانواده متاثر از این تغییرات دچار تحولات فراوانی شده است. تغییرات وسیع در حوزه ارزش‌های اجتماعی، اهمیت روز افزون فردگرایی، امکان تحصیلات بالاتر، تغییر نقش زنان در عرصه اجتماعی و امکان اشتغال آنها، تقابل ارزش‌های سنتی با ارزش‌های نوپدید و بسیاری عوامل دیگر باعث تحولات گسترده در سبک زندگی بشر و به خصوص جوانان شده است. این عوامل در کنار عوامل ساختاری دیگر، باعث تغییر در هنجارهای سنتی ازدواج و همچنین تاخیر در سن ازدواج و کاهش نرخ ازدواج شده است (ساروخانی، ۱۳۷۸: ۸۳). سن ازدواج یکی از شاخص‌های مهم برای ارزیابی میزان سلامت و بهداشت جسمی و روانی افراد یک جامعه محسوب می شود (مورایاما، ۲۰۰۱: ۳۰۷). در برخی از جوامع و فرهنگ‌ها مانند جامعه ما، ازدواج نخستین گام فرد برای دستیابی به زندگی مشترک است. اگر این گام در زمان مناسب و به شکل صحیح برداشته شود، کارکردهای مناسب آن در طول زندگی مشترک مشخص می شود. هرچه کارکردهای ازدواج در زندگی افراد بیشتر باشد، خانواده‌های حاصل از این ازدواج‌ها مستحکم تر بوده و جامعه نیز دارای انسجام و همبستگی بیشتری خواهد بود (کاوه فیروز و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۵۰).

تغییرات ارزشی، گسترش فردگرایی و انتخاب‌های آزادانه ناشی از ورود نوسازی، صنعتی شدن و گسترش شهرنشینی و جهانی شدن به کشور موجب گسترش تجرد و تاخیر در ازدواج به عنوان سبک زندگی نوپدید توسط جوانان شده است. همچنین در سال‌های اخیر، وضعیت اقتصادی و اجتماعی جامعه، ازدواج را تبدیل به امری پرهزینه کرده است. با توجه به نظریه مرتن می توان گفت که انتخاب تجرد واکنشی به ناکارآمدی موجود در ساختار است. همچنین موج تحولات ارزشی و نگرشی متاثر از نوسازی و جهانی شدن و رسانه‌های جمعی، تقدس خانواده و مذموم بودن تجرد را زیر سوال برده است (جواهری و ستوده هلالی، ۱۳۹۵: ۲۰۲).

مسئله تجرد مخصص کشور ما نبوده و اکثر کشورها تاخیر در سن ازدواج و افزایش تجرد را تجربه کرده‌اند. پدیده مجردهای شهری اولین بار در امریکا مطرح شد. براساس مطالعات انجام شده، سن ازدواج در دهه ۱۹۶۰ به شدت در امریکا افزایش یافت (لوگران و زیسیمو پولوس، ۲۰۰۴: ۲). در واقع، تغییرات در الگوی ازدواج جوانان ابتدا در جوامع توسعه یافته و در دهه‌های اخیر در جوامع در حال توسعه رخ داد (کوششی و قربانی، ۱۳۹۱: ۱۱۰). با این حال به دلیل وجود میزان بالای جمعیت جوان، مسئله تجرد دارای اهمیت زیادی

در کشور ماست. همچنین، ازدواج در جامعه ما از اهمیت فرهنگی - اجتماعی و دینی برخوردار است. مجرد می‌تواند پیامدهای مثبت و منفی و آسیب‌هایی در سطوح اجتماعی و فردی داشته باشد. اگر تاخیر در ازدواج باعث افزایش سرمایه‌های انسانی فرد گردد و بتواند انتخاب با دید بازتری داشته باشد می‌توان این تاخیر را دارای نقش مثبت در زندگی فرد دانست، اما در بسیاری مواقع افزایش بیش از حد سن ازدواج باعث سرخوردگی‌های عاطفی و روانی در فرد می‌شود که حتی افزایش توانمندی‌ها نیز نمی‌تواند در مانگر این سرخوردگی‌ها باشد (کاظمی پور، ۱۳۸۳: ۱۰۵). تعویق ازدواج می‌تواند باعث شروع فعالیت جنسی خارج از ازدواج و رفتارهای پرخطر شود که تبعات زیادی برای فرد و جامعه در پی خواهد داشت. همچنین، با توجه به ساختار فرهنگی جامعه و اهمیت ازدواج از نظر دینی و فرهنگی نزد خانواده‌ها، افزایش سن ازدواج و باقی ماندن در مجرد می‌تواند پیامدهای فردی و اجتماعی از جمله: مشکلات جسمی و روحی، هراس از آینده، تعارض بین هویت سنتی و مدرن، طرد اجتماعی، مورد تبعیض قرار گرفتن و داغ خوردگی ناشی از مجرد داشته باشد (قانع عزآبادی و دیگران ۱۳۹۳، فرضی زاده ۱۳۹۳، علیرضائزاد و دیگران ۱۳۹۱، سفیری و شهانواز، ۱۳۹۴، جواهری و هلالی، ۱۳۹۵). با آشکار شدن اهمیت مسئله مجرد در جامعه ما، شناسایی روند تغییرات این مسئله در آینده نیز اهمیت می‌یابد. هدف پژوهش حاضر این است که با استفاده از پیشران‌های مجرد در کشور به بررسی احتمال وقوع فرضیاتی درباره آینده پردازد. با استفاده از پیشران‌های مجرد فرضیاتی درباره آینده مجرد در ایران طراحی می‌شود و این فرضیات مورد ارزیابی قرار می‌گیرد تا احتمال وقوع و حساسیت تاثیر آنها مشخص شود. براین اساس می‌توان به درک درستی از وضعیت آینده مجرد رسید و با استفاده از نتایج در راستای بهبود و اصلاح وضعیت، برنامه ریزی و سیاستگذاری‌های لازم را انجام داد.

پیشینه پژوهش

با توجه به اهمیت نهاد خانواده و همچنین ازدواج به عنوان راه رسیدن به خانواده، موضوع خانواده و ازدواج همواره در مطالعات و پژوهش‌ها مورد تاکید بوده است. طی دهه‌های اخیر، تحولات اساسی و ساختاری در حوزه‌های مختلف از جمله نهاد خانواده و ازدواج رخ داده است. تغییرات زیادی در الگوی ازدواج و سن ازدواج به وجود آمده است که با توجه به اهمیت خانواده و ازدواج برای جوامع و فرهنگ‌ها، سبب شده که مطالعات و پژوهش‌های زیادی در این باره صورت بگیرد. از آنجا که در کشور ما نیز در سال‌های اخیر، پدیده تاخیر در ازدواج و مجرد به شکل روز افزونی قابل مشاهده است، تحقیقات مختلفی در این باره صورت گرفته است. سلیمان و همکاران (۲۰۱۵) از نتایج پژوهش خود دریافتند که عواملی مانند عدم توجه والدین، نگرش منفی والدین در مورد آموزش دختران و بی‌سوادی پدر و مادر باعث می‌شود تا دختران برای ازدواج آموزش نیابند و تاخیر در ازدواج به وجود بیاید. برگ کراس و همکاران^۱ (۲۰۰۴) در مطالعه‌ای با عنوان «زنان حرفه‌ای تنها: یک پدیده جهانی، چالش‌ها و فرصت‌ها» به بررسی وضعیت زنان مجرد حرفه‌ای در جهان پرداخته‌اند. عوامل اقتصادی و نیازهای روانشناختی این افراد مورد مطالعه قرار گرفت و استراتژی‌های ممکن برای پاسخگویی به نیازها، تطابق با نیازها و ارتقای موقعیت طراحی گردید. وایو^۲ (۲۰۰۹) در مطالعه‌ای به بررسی تعیین‌کننده‌های سن ازدواج در ویتنام پرداخته است. براساس نتایج در بازه مورد مطالعه یعنی از سال ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۲ سن ازدواج

1. Berg-Cross

2. vu

روند افزایش داشته است. متغیرهایی مانند، تحصیلات، نوع محل سکونت (روستا یا شهر)، ثروت، سن، منطقه و نژاد به شدت بر سن ازدواج تأثیرگذار بوده است.

کاظمی پور (۱۳۸۳) در پژوهشی با استفاده از تحلیل ثانویه آمارها و اطلاعات و اسناد به بررسی تحول سن ازدواج زنان در ایران می پردازد. این پژوهش بر عوامل جمعیتی موثر بر تغییرات سن ازدواج تأکید دارد. تحلیل های انجام گرفته در این پژوهش نشان از تحول چشمگیر در سن ازدواج در دوره نزدیک به چهار دهه می باشد. در بازه زمانی مورد پژوهش که چهار دهه از آغاز سال ۱۳۴۵ را در بر می گیرد، ۵ سال بر متوسط سن ازدواج زنان افزوده شده است. ورود مدرنیزاسیون و تغییرات ساختاری و هنجاری متعاقب آن، در مناطق مختلف کشور تأثیر بسیار زیادی بر سن ازدواج داشته است. تحقیق دیگری که توسط موسائی و فندرسی (۱۳۹۵) بر روی زنان و مردان مجرد و متأهل انجام شده است، نشان می دهد که افزایش سرمایه اقتصادی به ویژه در میان زنان احتمال ازدواج را کاهش و شانس باقی ماندن در مجرد را افزایش می دهد. براساس نتایج حاصل از پژوهش کاوه فیروز و صارم (۱۳۹۵) با تغییرات ناشی از مدرنیزاسیون و تغییرات در ذائقه و مصرف فرهنگی افراد، تغییراتی در نگرش به ازدواج شکل گرفته است همچنین، الگوهای جدید ارتباطات اجتماعی با ایجاد شبکه های ارتباطی جدید و نظام های ارزشی نوین و همچنین بازتعریف هویت، تغییرات فراوانی در ازدواج پدید می آورند. بعلاوه، مدیریت بدن که متأثر از تغییرات ساختاری و هنجاری ناشی از مدرنیزاسیون است نیز بر ازدواج اثرگذار می باشد. موقعیت اقتصادی و اجتماعی و امکان بالارفتن در پایگاه اجتماعی با سبک زندگی فردگرایانه بر سن ازدواج و نگرش آنها موثر است. پرهوده و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی به گرایش دانشجویان مرد ۲۶ سال به بالا به مجرد نسبی و عوامل موثر بر آن پرداخته اند. آنها با بررسی دانشجویان مرد ۲۶ سال به بالای دانشگاه آزاد شهر اسلام آباد غرب درصدد بودند تا به این سوال پاسخ دهند که چرا با وجود بالارفتن سن افراد مورد مطالعه از میانگین سن ازدواج معمول در استان، این افراد تمایل به ازدواج ندارند و همچنان به باقی ماندن در مجرد گرایش دارند. نتایج پژوهش نشان می دهد که متغیرهای سن، بی اعتمادی به جنس مخالف و همچنین تماس با جنس مخالف از عوامل موثر بر گرایش به مجرد مردان است. شهناواز و آزاده (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «فرا ترکیب مطالعات مجرد در ایران»، با استفاده از روش فراترکیب به بررسی مولفه ها و عوامل موثر بر مجرد پرداختند. براساس نتایج حاصل از این پژوهش، عوامل اقتصادی، ساختاری، اجتماعی- فرهنگی و فردی از ابعاد کلان تأثیر گذار بر مجرد در کشور هستند. یافته ها نشان دهنده اهمیت و تأثیرگذاری بالای ابعاد فرهنگی- اجتماعی بر مجرد در ایران است. با بررسی مطالعات انجام شده می توان نتیجه گرفت که تحقیقات مختلفی در زمینه مجرد و تأخیر در ازدواج در جوامع و فرهنگ های مختلف انجام شده است. با این حال نکته قابل توجه در مقایسه این تحقیقات، این است که مسئله مجرد و علل و پیامدهای آن به شدت متأثر از زمینه های فرهنگی و اجتماعی جوامع مختلف می باشد. مطالعات انجام شده نیز با توجه به ارزش های اجتماعی و فرهنگی هر جامعه، به ابعاد مختلف مسئله مجرد پرداخته اند. در کشور ما نیز در سال های اخیر با توجه به گسترش روزافزون مسئله مجرد و تأخیر در ازدواج مطالعاتی در این باره دربار صورت گرفته است. در تحقیقات مختلف، با روش های متفاوت کمی و کیفی به مسئله مجرد و تأخیر در ازدواج و افزایش سن ازدواج و علل موثر بر مجرد و پیامدها و آسیب های ناشی از آن پرداخته شده است. در برخی از تحقیقات انجام شده مسئله مجرد از دیدگاه افراد مجرد و در تحقیقات دیگر از نظر آماری و با توجه به داده ها و آمار و اطلاعات، مسئله مورد بررسی

قرار گرفته است. با این حال تاکنون، نظر کارشناسان و متخصصان حوزه خانواده درباره تاخیر در ازدواج و تجرد مطالعه نشده است و چشم اندازی به آینده تجرد در کشور وجود ندارد. هدف این پژوهش، بررسی آینده تجرد در ایران است؛ به طوری که با استفاده از پیشران‌های تجرد در کشور احتمال وقوع فرض‌های مرتبط با آینده تجرد بررسی می‌شود و تحلیل حساسیت فرض‌ها انجام می‌گیرد.

چارچوب نظری پژوهش

به واسطه اهمیت نهاد خانواده و ازدواج، نظریه پردازان متعددی از دیدگاه‌های مختلف به بررسی تغییرات این حوزه پرداخته‌اند. بدین ترتیب نظریات متفاوتی درباره الگوی ازدواج و تغییرات آن وجود دارد که هر یک از منطقی متفاوت به بررسی و تشریح آن پرداخته‌اند. با تلفیق و ترکیب نظریات و دیدگاه‌های مختلف می‌توان به الگوی مناسبی برای بررسی مسئله تجرد دست یافت.

صنعتی شدن، از جمله عواملی بود که ساختارهای جوامع را دچار تغییرات زیادی کرد. تغییرات ناشی از صنعتی شدن در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی اتفاق افتاد و یکی از تغییرات اساسی موثر از صنعتی شدن، نهاد خانواده است. خانواده از لحاظ ساختاری، کارکردی، روابط درونی و همچنین چگونگی شکل‌گیری دچار تغییرات فراوانی شد. نولان و لنسکی^۱ تحولات در خانواده بر اثر صنعتی شدن را شامل کوچکتر شدن ابعاد خانوار، کاهش نقش خانواده در فعالیت‌های اجتماعی، افزایش میزان طلاق و دگرگونی نقش زنان و جوانان می‌دانند (نولان و لنسکی، ۱۳۸۰: ۴۵۲). در جامعه جدید برخلاف جامعه ماقبل صنعتی که هویت براساس عضویت در خانواده معنا می‌یافت، هویت براساس کار معنا می‌یابد. در خانواده جدید، الگوی سنتی انتخاب همسر دچار تغییرات فراوانی شده است (غفاری، ۱۳۸۵: ۲۸۲). ویلیام گود^۲ به گستره تاثیرات نوسازی بر خانواده و الگوهای ازدواج باور دارد. گود، تغییرات بوجود آمده در خانواده و توسعه خانواده‌های جدید از نوع اروپایی را نتیجه اجتناب‌ناپذیر، دگرگونی‌های ساختاری در جامعه و دگرگونی‌های ایدئولوژیکی می‌داند. به عقیده وی، زمانی که دگرگونی‌های ساختاری مانند صنعتی شدن، شهرنشینی و دگرگونی‌های ایدئولوژیکی در سطح کلان رخ دهد، سازمان‌های سطوح خرد همانند خانواده نیز در راستای آنها متحول می‌شوند (اعزازی، ۱۳۸۰: ۱۷). پیتر سی اسمیت^۳ در این مورد معتقد است، عوامل موثر بر ساختار خانواده و نتایج آن‌ها بسیار پیچیده و برای جوامع غیر غربی متفاوت و متغیر است. با این حال یک نتیجه مشترک پدید آمده که طی آن تغییر اجتماعی منجر به ازدواج دیرتر مردان و زنان تقریباً در تمامی زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی مورد بررسی شده است (اسمیت، ۱۹۸۰).

گیدنز معتقد است که عناصری مانند عشق و روابط صمیمی و جنسی را باید در تاثیر مدرنیته بررسی کرد. به باور او، تغییر شکل صمیمیت با هویت شخصی و شیوه‌های زندگی ارتباط دارد و رابطه ناب و هویت شخصی به شدت درهم آمیخته‌اند (گیدنز، ۱۳۹۴: ۲۲). گیدنز رابطه ناب را برخلاف پیوندهای شخصی در جامعه سنتی که وابسته به عوامل بیرون از زندگی اجتماعی و اقتصادی است، می‌داند. برای روشن شدن این مسئله، مفهوم ازدواج را می‌توان در نظر گرفت که در گذشته ازدواج نوعی قرارداد بوده که با ابتکار

1. Nolan and Lenski

2. William j. good

3. Peter c. smith

والدین تحقق می‌یافت و به شدت تحت تاثیر ملاحظات اقتصادی قرار داشت. در دنیای جدید که الزام‌های بیرونی در حال ریشه کن شدن است، ازدواج بیش از پیش به صورت رابطه‌ای درآمده که دلیل پیدایش و ادامه آن براساس احساس رضایت عاطفی است (گیدنز، ۱۳۹۴: ۱۳۱). گیدنز همچنین بی‌اعتمادی را یکی از تبعات دوران مدرن می‌داند که در اثر دورشدن از نظم اجتماعی سنتی به وجود آمده است. بی‌اعتمادی در روابط اجتماعی به سطح روابط فردی و درون خانواده نیز منتقل می‌شود (گیدنز، ۱۳۸۸: ۱۴۴). به دلیل این بی‌اعتمادی، افراد با احتیاط بیشتری ازدواج می‌کنند و حتی گاهی ممکن است از این کار انصراف دهند (گیدنز، ۱۳۹۴: ۱۲۱).

موقعیت میدانی فرد در فضای اجتماعی، گزینه‌های فرد را تعیین می‌کنند و در مقابل، هیبتاس فرد نحوه مواجهه فرد با این گزینه‌ها را مشخص می‌کند. براین اساس چگونگی حرکت کنشگران در فضای اجتماعی در جهت بالا و پایین و جذب و طرد توسط میدان و هیبتاس قابل توضیح است. افراد به دنبال دستیابی به سرمایه‌های مختلف هستند تا بتوانند در میدان‌های مختلف حضور یابند. بورديو نشان می‌دهد افرادی که مختصات سرمایه مورد نیاز برای موقعیت جدید در میدان را ندارند، از ورود به موقعیت مورد نظر خود محروم می‌مانند (گرنفل، ۱۳۸۹: ۱۱۷). بدین ترتیب، افراد به دنبال دستیابی به سرمایه‌های مختلف هستند تا بتوانند در میدان‌های مختلف حضور یابند. بورديو خانواده را از مهمترین مکان‌های انباشت و انتقال سرمایه می‌داند. بر این اساس، تغییر و تفاوت بین نسلی خانواده‌ها در ایران ناشی از رقابت بر سر دستیابی به انواع سرمایه در میدان‌ها و عرصه‌های مختلف اجتماعی است. جوانان برای رسیدن به تحصیلات و مدارج علمی تلاش می‌کنند به خصوص زنان که راه دستیابی به سرمایه فرهنگی و تغییر سلسله مراتب قدرت در خانواده را افزایش آگاهی و کسب مدارک دانشگاهی می‌دانند. این افزایش آگاهی و تحصیلات بالا و به تبع آن فرصت‌های شغلی موجود، تغییرات ارزشی در خانواده‌ها ایجاد کرده است. از پیامدهای این تغییر ارزشی، تغییر و بالا رفتن سن ازدواج است (سرای و اجاقلو، ۱۳۹۲: ۲۶).

جهانی شدن نیز تأثیرات فراوانی در نهادهای اجتماعی و بخصوص خانواده داشته است. از تأثیرات اساسی جهانی شدن در نهاد خانواده، تغییر نقش‌های سنتی و ثابت و از پیش تعیین شده اعضای خانواده است. نقش‌های محول در ازدواج سنتی، مردان را به عنوان نان آور خانواده و حضور در فضای خارج از خانه و زنان را به عنوان مسئول کارهای خانگی معرفی می‌کرد. این تقسیم بندی امروزه تغییر یافته است. حضور گسترده زنان شاغل در زندگی اجتماعی، تغییر و تنوع شکل‌های ازدواج در جوامع غربی، تنزل جایگاه ازدواج سنتی، جابجایی نقش‌های اکتسابی با نقش‌های محول برای زنان در فضای فرهنگی و همچنین کاهش اثر ازدواج در فرآیند هویت‌یابی فرد از پیامدهای تغییر نقش در عصر جهانی شدن است (تافلر، ۱۳۷۰: ۳۰۸-۲۸۸). وسایل ارتباط جمعی نیز به عنوان یکی از ابزارهای جهانی شدن باعث نزدیکی سلیقه‌ها، خواست‌ها و انتظارات تمامی ساکنان یک جامعه شده است. زنان به عنوان گروهی که هویت شان بیشتر در ارتباط با خانواده تعریف می‌شود، در فرآیند جهانی شدن که فرهنگ‌های گوناگونی را در دسترس افراد و گروه‌های مختلف قرار داده و دنیا و مراجع اجتماعی آن‌ها را اضافه کرده است، بیش از دیگر افراد به بازتعریف هویت خود پرداخته‌اند. این تعریف جدید از هویت باعث پدید آمدن سبک زندگی جدیدی شده است (سروش و حسینی، ۱۳۹۲: ۵۵). در نتیجه تغییرات حاصل از جهانی شدن، ارزش‌ها و نقش‌های سنتی تغییر یافته و الگوی جدید هویت

یابی و سبگ زندگی رواج یافته است. براین اساس، ازدواج که از تعریف‌کننده‌های اصلی هویت و سبگ زندگی در گذشته بود دچار تحول شده و از اولویت خارج شده است.

روش شناسی پژوهش

آینده پژوهی، پژوهشی فرارشته‌ای با رویکردهای فکری مختلف، تنوری ها و روش‌های کمی و کیفی، نگرش‌ها و کاربردهای مختلف است. آینده پژوهی، دیدگاهی نظام مند، ابتکاری و چندرشته‌ای برای تلاش‌های انسان برای خلق و بررسی آینده است. ظرفیت‌های اساسی آینده پژوهی، شکل دهی و مدل سازی اطلاعات آینده نگر و پردازش طرح‌های مربوط به آینده است (اسلاتر، ۲۰۰۲: ۳۵۰). وندل بل معتقد است که بزرگترین هدف آینده پژوهی، حفظ و ارتقای سطح رفاه بشر و ظرفیت‌های تداوم حیات او می باشد. در سطوح پایین‌تر، اهداف آینده پژوهی کشف، ابداع، ارزیابی و پیشنهاد آینده‌های ممکن و محتمل و مرجح است (بل، ۱۳۹۵: ۲۲۰). رواج و گسترش آینده پژوهی در سال‌های اخیر باعث رشد رویکردها و تکنیک‌ها و روش‌های مربوط به آن شده است. رشته‌ها و حوزه‌های بسیاری در مطالعات خود از این رویکرد علمی بهره می برند. به دلیل این تنوع و تکثر روش‌های متنوعی در آینده پژوهی مورد استفاده قرار می گیرد. گوده^۱ نیز یک روش مدون برای شناسایی آینده ارائه داده است. روش گوده شامل چندین مرحله است: شناسایی متغیرهای کلیدی موثر بر سیستم با استفاده از روش تحلیل ساختاری^۲ و نرم افزار میک مک^۳، تحلیل استراتژی‌های بازیگران با استفاده از روش مکتور^۴، شناسایی فرضیات محتمل براساس متغیرهای کلیدی شناسایی شده با استفاده از روش اسمیک^۵، شناسایی سناریوهای محتمل با استفاده از روش موروفول^۶ و ارزیابی سناریوها با استفاده از روش مولتی فول^۷. نکته قابل توجه در روش شناسی گوده این است که روش سناریو، دارای رویکردی ماژولار است (گوده، ۱۹۹۴: ۷۰). ماژولار بودن این روش به این معناست که می توان هم مجموعه کامل روش را مورد استفاده قرار داد و هم می توان بر حسب نیاز یک یا چند مرحله از این روش را به صورت مستقل به کار برد. به عنوان مثال، اگر هدف شناسایی مسائل یا عوامل کلیدی است از تحلیل ساختاری و روش میک مک استفاده می شود. اگر هدف از پژوهش، بررسی احتمال وقوع فرضیات آینده و همچنین بررسی احتمال وقوع شرطی و متقابل فرضیات باشد می توان از روش اسمیک استفاده کرد.

در این پژوهش با استفاده از بسته نرم افزاری اسمیک در پی شناسایی احتمال وقوع پیشران‌های تجرد هستیم. برای این منظور ابتدا پیشران‌های تجرد شناسایی می شود. برای دست یابی به پیشران‌های تجرد، در ابتدا با استفاده از بررسی مطالعات و پژوهش‌های تجربی و نظری و همچنین استفاده از نظرات خبرگان، عوامل موثر بر تجرد در ایران شناسایی و استخراج شد. برای استخراج عوامل موثر بر تجرد از فراتحلیل مطالعات و روش دلفی استفاده گردید. عوامل استخراج شده در اختیار خبرگان قرار گرفت و خبرگان درباره

1. Godet
2. Structural Analysis
3. MICMAC
4. MACTOR
5. SMIC PROB - EXPERT
6. MORPHOL
7. MULTIPOL

میزان اهمیت و تاثیر هر کدام از عوامل نظر دادند. پس از تجمیع نظرات خبرگان، برخی از متغیرها اصلاح، حذف و اضافه شد. ۱۰۴ متغیر باقی مانده، به شکل پیشران تنظیم شد و در چارچوب ماتریس اثرات متقابل بار دیگر در اختیار خبرگان قرار گرفت. خبرگان با توجه به اندازه اثرگذاری- اثرپذیری پیشران ها بر یکدیگر ماتریس را تکمیل کردند. تجمیع نظرات خبرگان وارد نرم افزار میک مک شد و مورد تجزیه و تحلیل و تفسیر قرار گرفت. بدین ترتیب پیشران‌های اصلی موثر بر مجرد در ایران شناسایی شدند.^۱ پیشران‌های اصلی شناسایی شده، به صورت فرضیاتی درباره آینده طراحی شد. این فرضیات در قالب ماتریس استاندارد اثرات متقابل در اختیار خبرگان قرار گرفت و یک بار در باره میزان احتمال وقوع هر فرض و بار دیگر در باره احتمال وقوع شرطی و عدم وقوع شرطی هر یک از فرض ها نظر دادند. برای هر تعداد فرض، مقدار احتمال وقوع اولیه و احتمال وقوع هر فرض در صورت وقوع فرض دیگر و احتمال وقوع هر فرض در صورت عدم وقوع فرض دیگر از خبرگان خواسته می شود و در ادامه داده‌های خام مستخرج از ماتریس، وارد نرم افزار اسمیک خواهد شد (گوده، ۱۹۹۴: ۱۴۳).

۲۰۳

جامعه آماری این پژوهش، متشکل از بیست نفر از متخصصان حوزه خانواده و ازدواج می باشد. این متخصصان شامل اساتید دانشگاه در رشته مرتبط، پژوهشگران حوزه خانواده و ازدواج و کارشناسان این حوزه با سابقه اجرایی در حوزه ازدواج می باشند. براساس ویژگی‌های جامعه آماری که کارشناسان و خبرگان را شامل می شود، نمونه گیری هدفمند ملاک عمل قرار گرفت. در نمونه گیری هدفمند شرکت کنندگان توسط پژوهشگر انتخاب می شوند، زیرا یا به صورت مشخص دارای ویژگی یا پدیده مورد نظر هستند و یا غنی از اطلاعات در موردی خاص هستند. در واقع، این روش زمانی استفاده می شود که نیاز به نمونه‌های خیره باشد (جلالی، ۱۳۹۱: ۳۱۳). براین اساس، کارشناسان و خبرگانی که دارای سوابق پژوهشی و مطالعاتی و اجرایی در زمینه ازدواج و جوانان می باشند، انتخاب شدند. در جدول ۱ لیست خبرگان پاسخگو در پژوهش مشاهده می شود:

جدول ۱: مشخصات خبرگان پاسخگو در پژوهش

شغل	تحصیلات	تعداد
اعضای هیات علمی	دکتر	۸
کارشناسان و مدیران اجرایی	کارشناسی ارشد و دکتر	۴
پژوهشگران	دکتر	۸

در این مرحله، شش فرض درباره آینده مجرد ارائه شد. گرچه درباره هر موضوعی می توان گمانه‌های بسیاری مطرح کرد، اما نتایج مراحل قبلی محقق را قادر می سازد تا تعداد گمانه ها را کاهش دهد و به تعداد ۵ تا ۶ برساند (گوده و دورنس، ۲۰۱۱: ۸۳). پس از تعیین و طراحی فرضیات مربوط به مجرد، این فرضیات در سه ماتریس در اختیار خبرگان قرار گرفت. خبرگان درباره احتمال وقوع فرضیات و همچنین احتمال شرطی وقوع و احتمال شرطی عدم وقوع هر کدام از فرضیات در صورت رخداد فرض‌های دیگر نظر دادند. نظرات خبرگان

۱. توضیحات تفصیلی درباره پیشران ها و روش دستیابی به پیشران ها در مقاله شناسایی و تحلیل پیشران‌های مجرد در ایران موجود است. این مقاله در فصلنامه مسانل اجتماعی ایران در دست چاپ است.

وارد نرم افزار smic-prob expert شد. تجمیع نظرات خبرگان در نرم افزار مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نرم افزار داده ها را تصحیح می کند و احتمال وقوع فرض ها را به صورت سازگار با قوانین احتمالات ارائه می دهد. همچنین، احتمال مربوط به سناریوهای شکل گرفته از ترکیب فرض ها در این مرحله به دست می آید. از ترکیب تعداد n فرض، تعداد ۲ به توان n سناریوهای شکل می گیرد. به طور مثال، اگر ۵ فرض داشته باشیم، تعداد ۳۲ سناریو و اگر ۶ فرض داشته باشیم، تعداد ۶۴ سناریو خواهیم داشت. نتایج نرم افزار کمک می کند از میان این تعداد، مواردی را که بر حسب احتمال وقوع ارزش بررسی و مطالعه دارند را انتخاب کنیم (گوده، ۲۰۱۲: ۶۰). نرم افزار اسمیک علاوه بر سناریوهای بالقوه، تحلیل حساسیت فرض ها را نیز در اختیار ما قرار می دهد. به این ترتیب با توجه به فرض های تعریف شده، تحلیل حساسیت دو نتیجه ارائه می دهد: حساسیت تاثیر و حساسیت وابستگی. این دو آزمون نشان می دهند که تغییر احتمال یک فرض به چه میزان تغییر احتمال فرض های دیگر را تخمین می زند. به این ترتیب می توان فرضی که دارای بیشترین احتمال تاثیرگذاری بر احتمال وقوع فرض های دیگر است و همچنین فرض با بیشترین تاثیر پذیری از احتمال وقوع فرض های دیگر را شناسایی نمود.

یافته‌های پژوهش

همان گونه که بیان شد، برای طراحی فرضیات آینده مجرد از پیشران هایی که در مرحله تحلیل ساختاری و براساس تجمیع و تجزیه و تحلیل نظر خبرگان و با استفاده از نرم افزار میک مک حاصل شده بود، استفاده گردید. بر مبنای این پیشران های کلیدی و با مشورت خبرگان، شش فرض برای آینده مجرد در ایران تعریف شد. برخی از فرض ها تنها با در نظر گرفتن یک متغیر و برخی از ترکیب و اجماع چند پیشران حاصل شده اند. فرض های ساخته شده در جدول ۲ قابل مشاهده است:

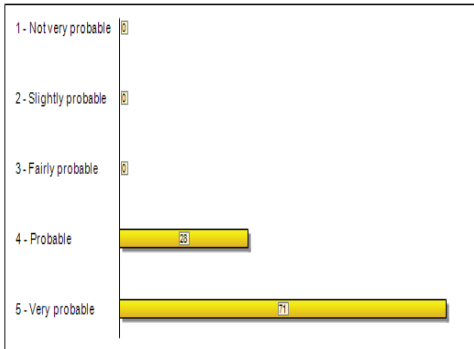
جدول ۲: فرضیات آینده مجرد ایران

ردیف	فرضیات
فرض ۱	میزان پایبندی به ارزش های دینی و سنتی در جامعه کاهش می یابد.
فرض ۲	تاثیر رسانه های جمعی و شبکه های اجتماعی بر تغییر نگرش جوانان افزایش می یابد.
فرض ۳	دولت برنامه های کارآمدی برای تسهیل ازدواج جوانان ارائه نخواهد داد.
فرض ۴	ساختارهای اقتصادی بهبود نخواهد یافت و هزینه های شروع زندگی مشترک افزایش می یابد.
فرض ۵	معیارهای جدید برای انتخاب همسر در جامعه گسترش خواهد یافت.
فرض ۶	بدیل های هویت آفرین جایگزین ازدواج (مانند شغل و موقعیت اجتماعی) گسترش می یابد.

احتمال وقوع فرض‌های آینده مجرد

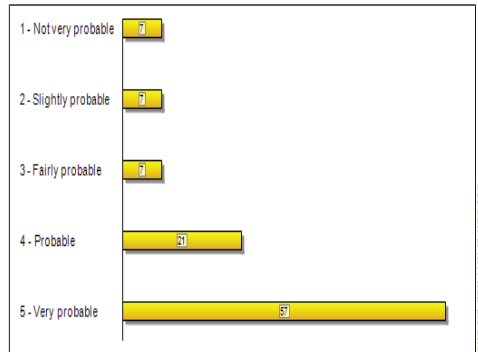
پس از طراحی فرض‌های آینده مجرد در ایران، این فرض‌ها به شکل ماتریس در اختیار خبرگان قرار گرفت تا درباره احتمال وقوع این فرض‌ها در آینده نظر دهند. نظرات خبرگان وارد نرم افزار شد و خروجی‌ها مورد تفسیر قرار گرفت. تجمیع نظرات خبرگان درباره احتمال وقوع هر فرض به تفکیک به دست آمده است. نظرات خبرگان در قالب طیف پنج تایی از گزینه «نه چندان محتمل»، «کمی محتمل»، «نسبتاً محتمل»، «محتمل» و «خیلی محتمل» دسته بندی شده است. در شکل ۱ احتمال وقوع هر یک از فرض‌های شش گانه براساس این طیف پنج تایی قابل مشاهده است. براساس تفسیر داده‌ها، ۵۷ درصد خبرگان احتمال وقوع فرض اول «میزان پایداری به ارزش‌های دینی و سنتی در جامعه کاهش می‌یابد.» را «خیلی محتمل» و ۲۱ درصد «محتمل» ارزیابی کرده‌اند. در مجموع می‌توان گفت فرض اول از نگاه خبرگان، فرض محتملی است. احتمال وقوع فرض دوم یعنی افزایش تاثیر رسانه‌های جمعی بر نگرش جوانان، از نظر ۷۱ درصد خبرگان خیلی محتمل و از نظر ۲۸ درصد آن‌ها محتمل ارزیابی شده است که نشان دهنده احتمال وقوع بسیار بالای این فرض از نظر خبرگان است. احتمال وقوع فرض سوم (عدم ارائه ارائه برنامه‌های کارآمد توسط دولت)، طبق نظرات ۲۱ درصد خبرگان بسیار محتمل و از نظر ۳۵ درصد محتمل ارزیابی شده است و می‌توان آن را فرض نسبتاً محتملی از نظر خبرگان دانست. فرض چهارم (عدم بهبود ساختارهای اقتصادی) نیز از نظر ۴۲ درصد آرا خبرگان، خیلی محتمل و از نظر ۲۸ درصد محتمل ارزیابی شد که نشان دهنده احتمال وقوع بالای این فرض از نظر خبرگان است. ۷۱ درصد صاحب‌نظران درباره احتمال وقوع فرض معیارهای جایگزین انتخاب همسر خیلی محتمل و ۲۱ درصد احتمال وقوع محتمل را بیان کرده‌اند. براین اساس این فرض نیز از نظر صاحب‌نظران بسیار محتمل ارزیابی شده است و در نهایت فرض ششم (گسترش بدیل‌های هویت آفرین) توسط ۴۲ درصد خبرگان دارای احتمال وقوع خیلی محتمل و توسط ۲۱ درصد متخصصان محتمل ارزیابی شده است که در کل می‌توان گفت فرض محتملی از نگاه خبرگان است.

Raw data: histogram of simple probabilities (resane) (All experts)

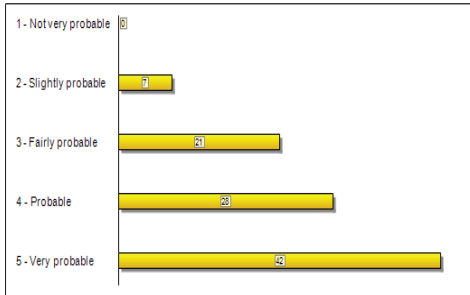
H۷. احتمال وقوع فرض افزایش تاثیر رسانه‌ها بر نگرش جوانان

Raw data: histogram of simple probabilities (arzes din) (All experts)

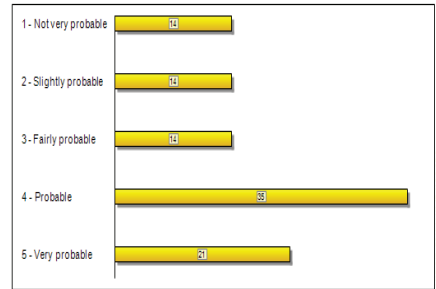
H۱. احتمال وقوع فرض کاهش پابندی به ارزش‌های دینی

Raw data: histogram of simple probabilities (economy) (All experts)

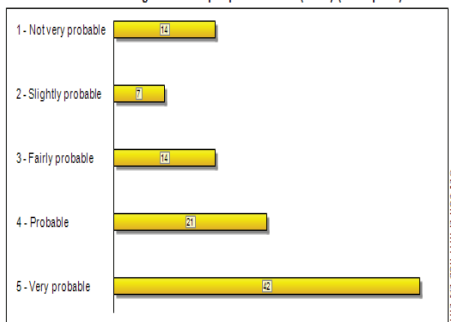
H۴. احتمال وقوع فرض عدم بهبود ساختارهای اقتصادی

Raw data: histogram of simple probabilities (dolat) (All experts)

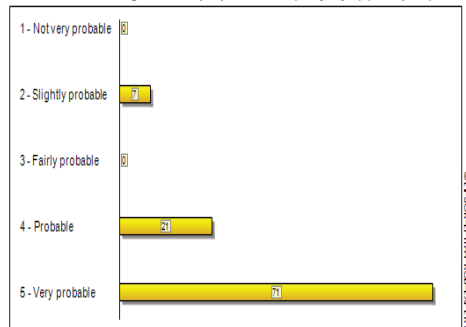
H۳. احتمال وقوع فرض کاهش ارائه برنامه کارآمد دولت

Raw data: histogram of simple probabilities (badil) (All experts)

H۶. احتمال وقوع فرض اولویت‌یافتن بدیل‌های جایگزین ازدواج

Raw data: histogram of simple probabilities (meeyar jad) (All experts)

H۵. احتمال وقوع فرض گسترش معیارهای جدید انتخاب همسر

شکل ۱: نمودار درصد احتمال وقوع هر یک از فرض‌ها

از میان شش فرض مطرح شده، فرض دوم (افزایش تاثیر رسانه ها بر نگرش جوانان) و فرض پنجم (گسترش معیارهای جدید انتخاب همسر) به ترتیب از نظر ۹۹ و ۹۲ درصد خبرگان محتمل ارزیابی شده اند که نشان دهنده احتمال وقوع بسیار بالایی برای این فرض ها می باشد.

احتمالات شرطی وقوع فرض ها

در کنار بررسی احتمال وقوع ساده هر یک از فرض ها، می توان اثرات متقابل فرض ها را در نرم افزار اسمیک بررسی کرد. برای تعیین اثرات متقابل فرض ها، بار دیگر فرضیات به شکل ماتریس اثرات متقابل و در دو حالت، وقوع یک فرض به شرط وقوع فرض های دیگر و حالت دیگر وقوع یک فرض در صورت عدم وقوع فرض های دیگر، در اختیار خبرگان قرار گرفت. خبرگان دو ماتریس را به صورت مستقل تکمیل نمودند. نظرات خبرگان به شکل ماتریس اثرات متقابل وارد نرم افزار شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در جدول ۳، اثرات متقابل فرض ها در صورت وقوع فروض دیگر مشاهده می شود. در تفسیر این جدول به طور مثال، اثر فرض دوم را بر فرض اول در نظر می گیریم. خبرگان احتمال وقوع فرض اول یعنی «کاهش پابندی به ارزش دینی و سنتی» را $70/3$ درصد ارزیابی کرده اند. در ماتریس اثرات متقابل احتمالات، خبرگان باید برآورد کنند در صورتی که فرض دوم (H2) به وقوع بپیوندد، مقدار احتمال وقوع فرض اول (H1) چقدر خواهد بود. همان گونه که در جدول نیز مشاهده می شود، براساس نظر خبرگان، اگر فرض «افزایش تاثیر رسانه های جمعی و شبکه های اجتماعی بر تغییر نگرش جوانان» رخ دهد، مقدار احتمال وقوع فرض کاهش پابندی به ارزش دینی و سنتی از $70/3$ به عدد $88/8$ درصد خواهد رسید. به همین ترتیب تمامی سلول های جدول قابل تفسیر می باشد. براین اساس در این ماتریس احتمال وقوع هر فرض به صورت وابسته به هر کدام از فرض ها مورد ارزیابی قرار می گیرد. در جدول ۴، ماتریس اثرات متقابل عدم وقوع هر فرض بر فرض های دیگر آمده است. در این جدول اعداد هر سلول، درصد احتمال وقوع هر فرض در صورتی که فرض دیگر به وقوع نپیوندد را نشان می دهد. برای تفسیر این جدول به عنوان مثال، اثر عدم وقوع فرض (H5) را بر فرض (H6) را در نظر می گیریم. خبرگان نظر می دهند که اگر فرض پنجم (H5) رخ ندهد، آنگاه احتمال وقوع فرض ششم (H6) چقدر خواهد بود. احتمال وقوع فرض ششم یعنی گسترش بدیل های هویت آفرین جایگزین ازدواج از نظر خبرگان $63/2$ برآورد شده است. حال اگر فرض «گسترش معیارهای جدید برای انتخاب همسر» در جامعه رخ ندهد، احتمال وقوع این فرض به $21/3$ درصد خواهید رسید. تمامی فرض های دیگر ماتریس به همین ترتیب قابل توضیح و تفسیر هستند. در واقع، در این ماتریس احتمال رخداد هر فرض در صورت نبود هر کدام از فرض ها به صورت مستقل برآورد می شود. دو ماتریس احتمال وقوع شرطی و احتمال عدم وقوع شرطی، اثرات متقابل بین فرض ها و همچنین تاثیرگذاری و تاثیرپذیری فرض ها از یکدیگر را آشکار می کند. داده های این بخش می تواند برای تحلیل حساسیت هر یک از فروض به کار گرفته شود.

جدول ۳: اثرات متقابل وقوع هر فرض بر فرض‌های دیگر

گسترش بدیل‌های هویت آفرین جایگزین ازدواج	گسترش معیارهای جدید برای انتخاب همسر	عدم بهبود ساختارهای اقتصادی و افزایش هزینه زندگی	عدم ارائه برنامه‌های کارآمدی برای تسهیل ازدواج توسط دولت	افزایش تاثیر رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی بر تغییر نگرش جوانان	کاهش پابندی به ارزش دینی و سنتی	احتمال وقوع	فرضیات
۸۷/۵	۸۸/۶	۸۹/۵	۸۶	۸۸/۸	۷۰/۳	۷۰/۳	کاهش پابندی به ارزش دینی و سنتی
۹۵/۷	۹۴	۹۵/۲	۹۰/۸	۷۴/۶	۹۴/۳	۷۴/۶	افزایش تاثیر رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی بر تغییر نگرش جوانان
۵۹	۵۹/۳	۶۸/۹	۴۹/۸	۶۰/۷	۶۰/۹	۴۹/۸	عدم ارائه برنامه‌های کارآمدی برای تسهیل ازدواج توسط دولت
۷۵	۷۳/۸	۶۰/۲	۸۳/۳	۷۶/۸	۷۶/۷	۶۰/۲	عدم بهبود ساختارهای اقتصادی و افزایش هزینه زندگی
۹۰/۲	۷۰/۹	۸۶/۹	۸۴/۴	۸۹/۴	۸۹/۴	۷۰/۹	گسترش معیارهای جدید برای انتخاب همسر
۶۳/۲	۸۰/۴	۷۸/۷	۷۴/۸	۸۱/۱	۷۸/۷	۶۳/۲	گسترش بدیل‌های هویت آفرین جایگزین ازدواج

جدول ۴: اثرات متقابل عدم وقوع هر فرض بر فرض های دیگر

فرضیات	احتمال وقوع	کاهش پابندی به ارزش دینی و سنتی	افزایش تاثیر رسانه های جمعی و شبکه های اجتماعی بر تغییر نگرش جوانان	عدم ارائه برنامه های کارآمدی برای تسهیل ازدواج توسط دولت	عدم بهبود ساختارهای اقتصادی و افزایش هزینه زندگی	گسترش معیارهای جدید برای انتخاب همسر	گسترش بدیل های هویت آفرین جایگزین ازدواج
کاهش پابندی به ارزش دینی و سنتی	۷۰/۳	-	۱۵/۳	۵۴/۷	۴۱/۲	۲۵/۶	۴۰/۶
افزایش تاثیر رسانه های جمعی و شبکه های اجتماعی بر تغییر نگرش جوانان	۷۴/۶	۲۸	-	۵۸/۴	۴۳/۴	۲۷/۲	۳۸/۴
عدم ارائه برنامه های کارآمدی برای تسهیل ازدواج توسط دولت	۴۹/۸	۲۳/۵	۱۷/۹	-	۲۱	۲۶/۷	۳۴/۱
عدم بهبود ساختارهای اقتصادی و افزایش هزینه زندگی	۶۰/۲	۲۱/۴	۱۱/۵	۳۷/۳	-	۲۷/۲	۳۴/۸
گسترش معیارهای جدید برای انتخاب همسر	۷۰/۹	۲۷/۲	۱۶/۶	۵۷/۵	۴۶/۷	-	۳۷/۸
گسترش بدیل های هویت آفرین جایگزین ازدواج	۶۳/۲	۲۶/۵	۱۰/۸	۵۱/۷	۳۹/۷	۲۱/۳	-

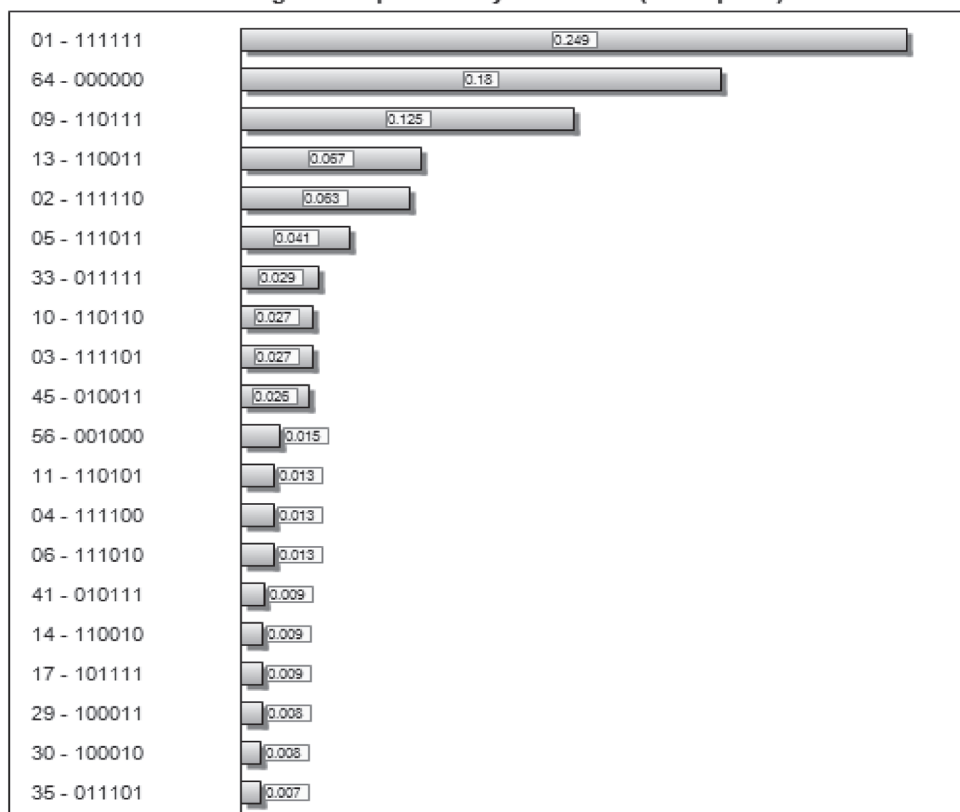
منبع: یافته های پژوهش

احتمال وقوع سناریوهای بالقوه برای پیشران های تجرد

از ترکیب فرض های مختلف و براساس نظرات خبرگان درباره احتمال وقوع فرض ها و اثرات متقابل فرض ها، احتمالات مربوط به سناریوهای بالقوه شکل می گیرد. از تعداد n فرض، تعداد ۲ به توان n سناریو شکل می گیرد. به عبارتی، اگر ۶ فرض داشته باشیم، تعداد ۶۴ سناریو خواهیم داشت. نتایج نرم افزار به ما کمک می کند از میان این سناریوها، مواردی را که برحسب احتمال وقوع، ارزش مطالعه تکمیلی دارد را

انتخاب کنیم (گوده، ۲۰۱۲: ۶۰). همان طور که توضیح داده شد بر اساس پیشران‌های حاصل از مرحله تحلیل ساختاری شش فرض برای آینده تجمرد ایران در سال ۱۴۱۴ در نظر گرفته شد. برای هر یک از این فرض ها، دو حالت قابل تصور است: اینکه فرض محقق شود یا محقق نشود. حال اگر همه فرض ها را با هم در نظر بگیریم و با در نظر گرفتن دو حالت قابل تصور برای هر فرض، در مجموع ۶۴ حالت از ترکیب این فرض حاصل می شود. این ۶۴ حالت سناریوهای بالقوه را تشکیل می دهند. برای نشان دادن حالت فرض ها در هر سناریو از سیستم باینری (صفر و یک) استفاده می شود. صفر به معنای عدم وقوع فرض و یک به معنای وقوع فرض در نظر گرفته می شود. در شکل ۲، ۲۰ سناریوی بالقوه دارای بیشترین احتمال وقوع قابل مشاهده است. سناریوی بالقوه شماره یک با (۱۱۱۱۱۱) نمایش داده شده است. این عدد به این معنا است که در این سناریو تمامی شش فرض موجود در جدول ۲ به وقوع بپیوندد. سناریوی شماره ۶۴ در رتبه دوم از نظر احتمال وقوع قرار دارد. حالت (۰۰۰۰۰۰) نشان دهنده آن است که هیچ کدام از شش فرض در این سناریو به وقوع نمی پیوندد.

Histogram of probability scenarios (All experts)

شکل ۲: سناریوهای بالقوه براساس احتمال وقوع

در جدول ۴ براساس بالاترین میزان احتمال وقوع سناریوهای ۶۴ گانه، ده سناریوی بالقوه برآمده از فرض‌های شش گانه براساس درصد احتمال وقوع هر یک و همچنین تاثیر فرض‌ها در سناریوها آمده است. در ستون اول جدول، ده سناریو با بالاترین احتمال وقوع برآمده از فرض‌ها قابل مشاهده است. ستون دوم جدول نیز نشان دهنده میزان احتمال وقوع هر یک از سناریوهای بالقوه منتج از فرض‌ها از دیدگاه خبرگان است. ستون‌های دیگر در جدول، فرض‌های اول تا ششم را نشان می‌دهند. همان‌گونه که در این جدول مشاهده می‌شود احتمال وقوع سناریوی بالقوه شماره یک، یعنی حالتی که تمامی فرض‌ها در آینده رخ دهند، نزدیک به ۲۵ درصد است. سناریوی شماره ۶۴ با احتمال وقوع ۱۸ درصد پس از آن قرار دارد. در این سناریوی بالقوه هیچ کدام از شش فرض به وقوع نمی‌پیوندد. رتبه سوم احتمال وقوع مربوط به سناریو شماره ۹ می‌باشد که در این سناریو تمامی فروض پژوهش بجز فرض سوم (دولت برنامه‌های کارآمدی برای تسهیل ازدواج جوانان ارائه نخواهد داد) رخ خواهد داد. با توجه به جدول ۵ سه سناریوی اول شناسایی شده در این بخش در مجموع از بین ۶۴ سناریوی احتمالی، تقریباً ۵۵/۵ درصد احتمال وقوع کل سناریوها را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۵: احتمال وقوع ده سناریوی بالقوه برآمده از فرضیات

H6	H5	H4	H3	H2	H1	احتمال وقوع	سناریو
						۰/۲۴۹	۱
						۰/۱۸	۶۴
						۰/۱۲۵	۹
						۰/۰۶۷	۱۳
						۰/۰۶۳	۲
						۰/۰۴۱	۵
						۰/۰۲۹	۳۳
						۰/۰۲۷	۱۰
						۰/۰۲۷	۳
						۰/۰۲۶	۴۵

منبع: یافته‌های پژوهش

تحلیل حساسیت^۱

تحلیل حساسیت، مقدار تغییر احتمال (ΔP_j) از فرض j به علت تغییر احتمال (ΔP_i) از گمانه i را تخمین می‌زند. نتایج تحلیل حساسیت به شکل ماتریس کشش ارائه می‌شوند. این نتایج به برنامه ریزان و مدیران کمک می‌کند از میان استراتژی‌های جایگزین، بهترین را انتخاب کنند. ضرایب کشش^۲ نشان می‌دهند که اگر احتمال وقوع هر فرض مقدار مشخصی تغییر کند، تاثیر آن بر سایر فرض‌ها چقدر خواهد بود. مقادیر این ماتریس نیز توسط نرم افزار محاسبه می‌شود. جدول ۶ نتایج حاصل از تحلیل حساسیت هر یک از فروض را نمایش می‌دهد. تغییر در احتمال وقوع هر یک از فرض‌ها یا واریانس تغییرات برابر با ۰/۱ در نظر گرفته شده است؛ به این صورت که اگر احتمال وقوع فرض اول ۰/۱ بیشتر شود، احتمال وقوع فرض‌های دیگر چقدر افزایش یا کاهش (که با اعداد مثبت و منفی نمایش داده می‌شود) خواهد یافت. به عنوان مثال، در سطر اول اگر احتمال وقوع فرض اول (کاهش پابندی به ارزش دینی و سنتی) ۰/۱ بیشتر شود، احتمال وقوع فرض دوم (افزایش تاثیر رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی بر تغییر نگرش جوانان) ۰/۱۰ افزایش می‌یابد. با تفسیر مقادیر این ماتریس به خصوص از طریق جمع سطری و ستونی آن، می‌توان فهمید که حساسیت کدام یک از فرض‌ها نسبت به تغییرات بیشتر است.

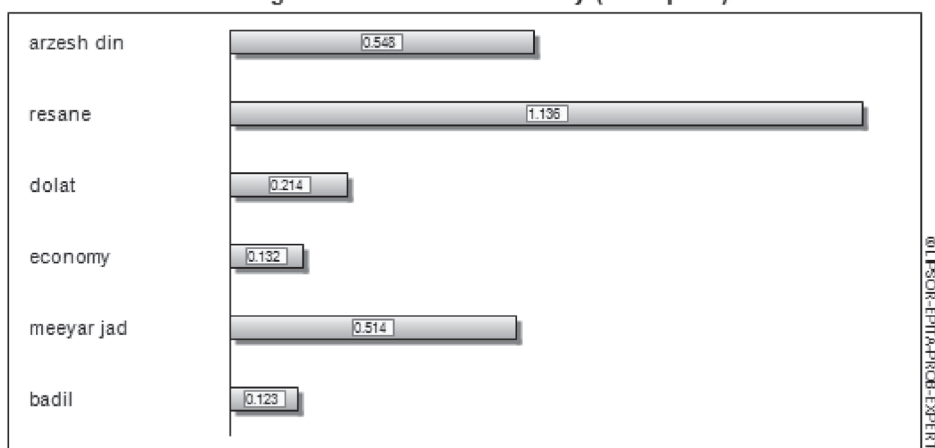
جدول ۶: تغییرات حساسیت هر فرض براساس فرض‌های دیگر

ردیف	بديل هويت آفرين	معیارهای جدید	ساختار اقتصادی	ناکارآمدی دولت	رسانه‌ها	ارزش دینی	
۰/۵۴۸	۰/۱۰۴	۰/۱۰۱	۰/۱۳۶	۰/۱۰۶	۰/۱۰۱	۱	ارزش دینی
۱/۱۳۶	۰/۲۵۱	۰/۲۱	۰/۲۵۷	۰/۲۰۲	۱	۰/۲۱۵	رسانه‌ها
۰/۲۱۴	۰/-۰۵۲	۰/-۰۵۹	۰/۰۰۱	۱	۰/-۰۵۲	۰/-۰۴۹	ناکارآمدی دولت
۰/۱۳۲	۰/۰۱	۰/-۰۱۴	۱	۰/۰۸۸	۰/۰۰۸	۰/۰۱۳	ساختار اقتصادی
۰/۵۱۴	۰/۱۳۶	۱	۰/۰۹۵	۰/۰۶۸	۰/۱۰۶	۰/۱۱	معیارهای جدید
۰/۱۲۳	۱	۰/۰۳۲	۰/۰۲۷	۰/۰۰۵	۰/۰۳۷	۰/۰۲۲	بديل هويت آفرين
-	۰/۵۵۲	۰/۴۱۶	۰/۵۱۷	۰/۴۶۹	۰/۳۰۳	۰/۴۰۹	جمع

1. Sensitivity analysis
2. Elasticity coefficients

تحلیل حساسیت فرض ها به شکل نمودار حساسیت^۱ و در دو حالت نمودار حساسیت تاثیر^۲ و نمودار حساسیت وابستگی^۳ نمایش داده می شود. در شکل ۳، نمودار حساسیت تاثیر آمده است. این نمودار نشان دهنده میزان تاثیرگذاری هر فرض بر فرض های دیگر می باشد. همان گونه که در شکل مشاهده می شود، میزان تاثیرگذاری فرض «افزایش تاثیر رسانه های جمعی و شبکه های اجتماعی بر تغییر نگرش جوانان» بر سایر فرض ها ۱/۱۳۶ است که بالاترین میزان تاثیرگذاری بر فرض هاست. از سوی دیگر، فرض گسترش بدیل های هویت آفرین دارای کمترین میزان تاثیرگذاری می باشد. این عدد از جمع سطری میزان اثرگذاری این فرض بر سایر فرض ها به دست آمده است. معنای تاثیرگذاری یک فرض بر دیگر فرض ها این است که تغییر در احتمال وقوع فرض افزایش تاثیر رسانه ها، بیش از سایرین، باعث تغییر احتمالات فرض های دیگر می شود.

Histogram of influence sensitivity (All experts)

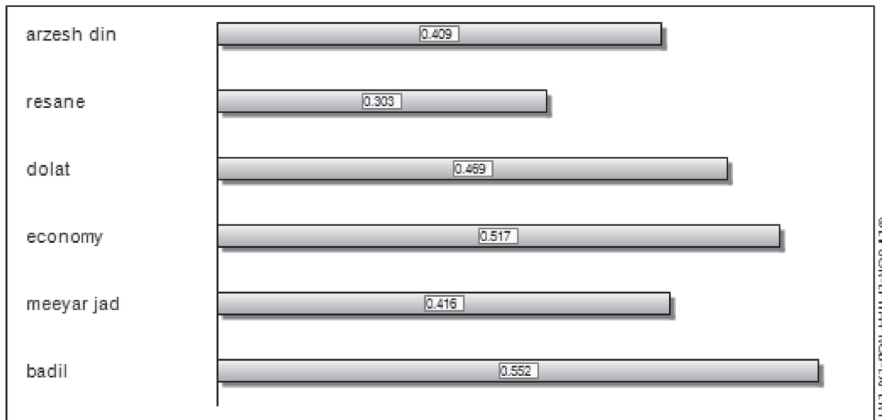

شکل ۳: نمودار حساسیت تاثیر

نمودار حساسیت وابستگی که در شکل ۴ آمده است، مقدار تاثیرپذیری فرض ها از یکدیگر را نشان می دهد. همان گونه که در این شکل می توان دید، مقدار تاثیرپذیری فرض «گسترش بدیل های هویت آفرین جایگزین ازدواج» از سایر فرض ها برابر با عدد ۰/۵۵۲ است. براین اساس می توان گفت که این فرض بالاترین میزان وابستگی به فرض های دیگر را دارد؛ یعنی تغییر در فرض گسترش بدیل های هویت آفرین، با درجه بالایی تابعی از تغییر در احتمال وقوع فرض های دیگر است و می توان آن را تاثیرپذیرترین فرض برشمرد.

1. Sensitivity histograms
2. Influence sensitivity
3. Dependence sensitivity

Histogram of dependence sensitivity (All experts)

شکل ۴: نمودار حساسیت وابستگی

بحث و نتیجه گیری

ازدواج سرآغاز تشکیل خانواده و خانواده یکی از قدیمی ترین نهادهای اجتماعی است. اهمیت خانواده به عنوان اولین و مهم ترین نهادی که در ساخت شخصیت و هویت افراد مطرح است، آشکار می شود. خانواده با تمامی نهادهای جامعه ارتباط دارد، از آنها تاثیر گرفته و بر آن ها تاثیر می گذارد. پس هرگونه تغییرات در خانواده، متاثر و زمینه ساز تغییرات در جامعه است (جوهری و ستوده، ۱۳۹۵: ۱۷۱). به دلیل اهمیت خانواده، ازدواج به عنوان راه رسیدن به آن به عنوان هنجاری پذیرفته شده در تمامی کشورهای دنیا محسوب می شود (آزاد ارمکی، ۱۳۸۶: ۹۹). گرچه ازدواج یک عمل ارادی و تابع خواسته و تمایلات فردی است، با این حال تحت تاثیر متغیرهای اقتصادی، اجتماعی، جمعیتی و حتی سیاسی قرار دارد (کاظمی پور، ۱۳۸۳: ۱۰۳). طی دهه های اخیر ساختار خانواده و الگوی ازدواج در جهان دچار تغییرات فراوانی شده است. کشور ما نیز در کنار دیگر کشورهای جهان شاهد تغییر در الگوی ازدواج و سن ازدواج و همچنین گسترش تجرد می باشد. اهمیت ازدواج برای تشکیل خانواده با در نظر گرفتن تاکید فرهنگی و دینی بر ازدواج و همچنین میزان جمعیت بالای جوان در کشور ما، بیشتر آشکار می شود. با توجه به آمار و اطلاعات که نشان دهنده رشد روزافزون میزان تجرد در کشور است، نیاز به بررسی وضعیت تجرد و روند آن در آینده داریم. با شناخت وضعیت آینده تجرد در کشور، برنامه ریزان و سیاست گذاران حوزه می توانند برای این مسئله در آینده برنامه ریزی های لازم را به عمل آورند. در پژوهش حاضر با استفاده از روش گوده و نرم افزار اسمیک در پی شناسایی احتمال وقوع سناریوهای مرتبط با پیشران های تجرد در ایران ۱۴۱۴ بوده ایم. براساس این روش با استفاده از پیشران های تجرد در کشور که حاصل مطالعه دیگری درباره تجرد در ایران است، فرضیاتی برای آینده مطرح شد. فرضیات در اختیار خبرگان قرار گرفت تا درباره احتمال وقوع هر فرض در سال ۱۴۱۴ نظر دهند. همچنین از خبرگان خواسته شد که درباره اثرات احتمالی وقوع هر فرض در صورت وقوع فروض دیگر یا در صورت عدم وقوع فروض دیگر نظر دهند. نظرات خبرگان در نرم افزار smic مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و نتایج تفسیر شد. پس از بررسی احتمال

وقوع ساده و شرطی فرض ها، احتمالات مربوط به سناریوهایی شکل گرفته از ترکیب فرض ها به دست آمد. در این میان، بیشترین احتمال وقوع مربوط به سناریوی بالقوه شماره ۱ با حدود ۲۵ درصد است. در این سناریو هر شش فرض اولیه به وقوع می پیوندد. براساس این سناریو در سال ۱۴۱۴، پابندی به ارزش های دینی و سنتی کاهش می یابد. همان گونه که مطالعات و نظریات نیز نشان می دهند با ورود مدرنیته و تغییر در ساختارهای اقتصادی- اجتماعی، تغییر در نگرش ها و ارزش های اجتماعی رخ می دهد. تاثیر رسانه ها و جهانی شدن نیز این تغییرات را گسترده تر کرده است. بدین ترتیب، ارزش های جدید اجتماعی گسترش می یابد و ارزش ها و رفتارهای مبتنی بر مذهب و سنت کم رنگ تر می شود. هابرماس معتقد است که مدرنیته با گسترش آزادی های فردی و اجتماعی، افزایش فضاهای ارتباطی و سکولار شدن، تغییر در ارزش های اجتماعی، تفوق ارزش های فردگرایانه، تنوع روزافزون سبک زندگی و تاثیرات ناهمگون بر عادت ها، ارزش ها و تصورات باعث فاصله گرفتن از رفتارهای مبتنی بر مذهب و سنت شده است. به دنبال این تغییر و تحولات فردی شدن روابط افراد، ذره ای شدن خانواده و از دست رفتن جایگاه مسئولیت پذیری و تعهد اجتماعی، شکل گیری الگوهای جدیدی از روابط بین دو جنس به میان خواهد آمد (مهدوی و همکاران، ۱۳۹۵). تاثیر رسانه ها و شبکه های اجتماعی بر نگرش جوانان افزایش خواهد یافت که با توجه به نظریاتی مانند نظریه کاشت گربنر و نظریه یادگیری باندورا این فرض پشتیبانی می شود. گیدنز معتقد است که رسانه ها امکان بازاندیشی در سنت ها را فراهم می کنند. از نظر او، رسانه ها عامل موثر در شکل دهی به جهان اجتماعی هستند (گیدنز، ۱۳۹۲). از طریق رسانه ها، افراد امکان دستیابی به اطلاعات و داده های جدید و متنوع از تمامی نقاط جهان را دارند که این امر می تواند باعث تغییر و بازاندیشی در ارزش ها، سنت ها و نگرش ها شود. در ادامه تغییرات در نهادها و ارزش های اجتماعی، معیارهای جدید برای ازدواج و انتخاب همسر رواج می یابد. نظر گیدنز درباره تغییر معیار ازدواج از حالت قراردادی به انتخابی و اهمیت یافتن صمیمیت و عشق (گیدنز، ۱۳۹۴) تایید کننده این فرض است. هویت فردی و اجتماعی افراد دیگر بر مبنای ملاک های سنتی موجود و گذشته مانند ازدواج تعریف نمی شود و افراد به ویژه جوانان به دنبال راه های جدیدی مانند تحصیلات، کسب شغل و استقلال مالی برای هویت یابی هستند. نظریات هویت یابی گیدنز، جنکینز و کاستلز همگی در راستای این فرض هستند. از سوی دیگر، ساختارهای اقتصادی که با مشکلاتی مانند تورم و ناامنی شغلی روبرو هستند نمی تواند بر مشکلات خود غلبه کنند. دولت و نهادهای مرتبط با امور جوانان نیز برنامه ها و تسهیلات مناسبی برای تسهیل ازدواج جوانان ارائه نمی دهند. مرتن معتقد است که اگر میان اهداف نهادی شده و ابزارهای نهادی شده ارتباط متقابل وجود داشته باشد، انسجام اجتماعی به وجود می آید. ازدواج زمانی رخ می دهد که جامعه بتواند اهداف مشخص فرهنگی و راه های وصول به آن ها را تعیین کند تا جامعه به انسجام برسد و تداوم یابد. اگر اهداف مشخص شده توسط جامعه مانند ازدواج با ابزارهای تحقق و راه های رسیدن به آن ناسازگار باشد، جامعه دچار عدم تعادل و عدم انسجام می شود (تهایی، ۱۳۸۲). ازدواج نکردن و باقی ماندن در مجرد، نمونه ای از این عدم تعادل می باشد. براساس این سناریو که احتمال وقوع نزدیک به ۲۵ درصد نیز دارد مجرد در کشور در سال ۱۴۱۴ رشد بسیاری خواهد داشت. پس از آن سناریوی شماره ۶۴ با احتمال وقوع ۱۸ درصد قرار دارد که در این حالت های هیچ کدام از فرض های شش گانه رخ نمی دهند. براساس این سناریو در سال ۱۴۱۴ پابندی به ارزش های دینی و سنتی کاهش نمی یابد، معیارهای انتخاب همسر نیز دگرگون نخواهد شد و همچنین بدیل های هویت آفرین

جایگزین ازدواج نخواهند شد. تاثیر رسانه‌ها نیز بر نگرش جوانان افزایش نخواهد یافت و ساختارهای اقتصادی کشور ضعیف‌تر نخواهد شد. این سناریو نزدیکترین حالت به وضع موجود مجرد در کشور است. سناریوی شماره ۹ نیز با احتمال وقوع ۱۲/۵ سومین سناریوی محتمل است. در این سناریو پنج فرض به وقوع می‌پیوندد و تنها فرض «عدم ارائه برنامه‌های کارآمد توسط دولت» محقق نمی‌شود. سه سناریوی اول در مجموع بیش از ۵۵ درصد احتمالات را به خود اختصاص می‌دهند که نشان‌دهنده قدرت این سناریوها می‌باشد. همان‌گونه که بیان شد تحلیل حساسیت نشان می‌دهد که تغییر در احتمال وقوع هر فرض، به چه میزان منجر به تغییر در احتمال وقوع فرض‌های دیگر می‌شود. نتایج حاصل از تحلیل حساسیت فرضیات نشان می‌دهد که فرض «افزایش تاثیر رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی بر تغییر نگرش جوانان» تاثیرگذارترین متغیر بر آینده مجرد در ایران است. بدین ترتیب افزایش احتمال تاثیر رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی بر نگرش جوانان بیشتر از سایر فرض‌ها می‌تواند موجب تغییر در احتمال کاهش پابندی به ارزش‌های دینی و سنتی، گسترش بدیل‌های هویتی آفرین جایگزین ازدواج و دیگر فرض‌ها شود. در واقع، فرض‌های دیگر موجود در تحقیق تا حد زیادی به تغییرات در این فرض حساس خواهند بود. نتیجه حساسیت تاثیر که اهمیت فرض تاثیر رسانه‌ها را آشکار کرده است می‌تواند اهمیت و اولویت برنامه‌ریزی و سیاستگذاری در این زمینه را نشان دهد. همچنین براساس نتایج حساسیت وابستگی، فرض «گسترش بدیل‌های هویت آفرین جایگزین ازدواج» بالاترین میزان وابستگی را دارد که نشان‌دهنده بیشترین میزان تاثیرپذیری از سایر فرض‌هاست و تغییرات در فرض‌های دیگر می‌تواند بر این فرض بسیار تاثیرگذار باشد.

منابع

- آزاد ارمکی، تقی. (۱۳۸۶). جامعه شناسی خانواده ایرانی. تهران: انتشارات سمت
- اعزازی، شهلا. (۱۳۷۶). جامعه شناسی خانواده با تاکید بر نقش، ساختار و کارکرد خانواده در دوران معاصر. تهران: انتشارات روشنگران و مطالعات زنان
- بل، وندل. (۱۳۹۵). مبانی آینده پژوهی (تاریخچه، اهداف و دانش). مصطفی تقوی و محسن محقق. تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری های دفاعی
- پرهوده، فرزاد؛ فاتحی، ابوالقاسم و مرادی، اکبر. (۱۳۹۸). «گرایش دانشجویان مرد ۲۶ سال به بالا به مجرد نسبی و عوامل موثر بر آن (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه آزادشهر اسلام آباد غرب)». مطالعات کاربردی در علوم اجتماعی و جامعه شناسی. سال دوم، شماره ۱ (پیاپی: ۴)، ۳۵-۵۲.
- تافلر، آلوین. (۱۳۷۰). موج سوم. شهیندخت خوارزمی. چاپ پنجم، تهران: نشر نو
- تنهایی، حسین ابوالحسن. (۱۳۸۲). جامعه شناسی نظری. تهران: بهمن برنا
- جلالی، رستم. (۱۳۹۱). «نمونه گیری در پژوهش های کیفی». تحقیقات کیفی در علوم سلامت. سال ۱، شماره ۴: ۳۱۰-۳۲۰.
- جواهری، فاطمه و ستوده هلالی، مینا. (۱۳۹۵). «تمایل به زندگی مجردی». مجموعه مقالات گزارش وضعیت اجتماعی کشور. تهران: شورای اجتماعی کشور و پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. جلد اول: ۱۷۱-۲۱۲.
- ساروخانی، باقر. (۱۳۷۸). جامعه شناسی ارتباطات. تهران: اطلاعات
- سرایی، حسن و اوچاقلو، سجاد. (۱۳۹۲). «مطالعه نسلی تغییر ارزش ازدواج در ایران مطالعه موردی: زنان شهر زنجان». مطالعات توسعه اجتماعی ایران. سال پنجم، شماره ۴، ۴۱-۱۹.
- سروش، مریم و حسینی، مریم. (۱۳۹۲). «جهانی شدن، هویت مستقل از خانواده و سبک زندگی زنان شهری». فصلنامه زن و جامعه. سال چهارم، شماره ۱، صص ۵۳-۷۴.
- سفیری، خدیجه و شهانواز، سارا. (۱۳۹۴). «بررسی تجرد و هویت با استفاده از نظریه زمینه ای (مورد مطالعه: دختران مجرد بالای ۳۵ سال شهرستان لاهیجان)». فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی. دوره چهارم، شماره ۳، ۳۷-۹.
- شهانواز، سارا و آزاده، منصوره اعظم. (۱۳۹۷). «فرا ترکیب مطالعات تجرد در ایران». مطالعات اجتماعی روانشناختی زنان. سال ۱۶، شماره ۴، ۴۳-۷۸.
- غفاری، غلامرضا و ابراهیمی لویه، عادل. (۱۳۸۵). جامعه شناسی تغییرات اجتماعی. چاپ سوم، تهران: آگرا و لویه
- فرضی زاده، زهرا. (۱۳۹۳). «طرد اجتماعی دختران روستایی مجرد». مجله توسعه روستایی. دوره ششم، شماره ۱، صص ۱۲۳-۱۴۶.
- قانع عزآبادی، فرزانه؛ کیانپور، مسعود و قاسمی، وحید. (۱۳۹۴). «نگرش اجتماعی نسبت به تجرد دختران ۳۰ سال و بالاتر (مورد مطالعه: شهر یزد)». فصلنامه پژوهش های جامعه شناسی معاصر. سال ۴، شماره ۷، صص ۱۲۷-۹۹.

- کاظمی پور، شهلا. (۱۳۸۳). «تحول سن ازدواج زنان در ایران و عوامل جمعیتی موثر بر آن». فصلنامه پژوهش زنان. شماره ۳: ۱۰۳-۱۲۴.
- کاوه فیروز، زینب و صارم، اعظم. (۱۳۹۵). «بررسی تاثیر مولفه‌های سبک زندگی بر نگرش دختران مجرد در باب ازدواج (مطالعه شاغلان دانشگاه علوم پزشکی شیراز)». مسائل اجتماعی ایران. سال ۸، شماره ۱: ۷۳-۹۵.
- کوششی، مجید و قربانی، زهرا. (۱۳۹۱). «مطالعه جمعیت شناختی تاثیر جوان همسری بر ازدواج دختران». مطالعات اجتماعی و روانشناختی زنان. سال ۱۰، شماره ۲، صص ۱۰۹-۱۳۴.
- گرنفل، مایکل. (۱۳۸۹). مفاهیم کلیدی بوردیو. محمد مهدی لیبی. نشر افکار
- گلن، جروم سی و گوردون، تئودور جی. (۱۳۹۵). مرجع روش شناسی آینده پژوهی. ابوذر سیفی گلستان. دوره ۳ جلدی. تهران: دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج)
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۹۴). تجدد و تشخیص. ناصر موفقیان. چاپ دهم، تهران: نشر نی
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۹۲). پیامدهای مدرنیت. محسن ثلاثی. چاپ هفتم، تهران: نشر مرکز
- لیندگرن، ماتس و باند هولد، هانس. (۱۳۹۰). طراحی سناریو: پیوند بین آینده و راهبر. عزیز تاتاری. تهران: مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری دفاعی
- مهدوی، محمد صادق؛ کلدی، علیرضا و جمند، بهاره. (۱۳۹۵). «بررسی عوامل اجتماعی موثر بر بی رغبتی جوانان شهری به ازدواج (مورد مطالعه: شهر تهران)». فصلنامه مطالعات جامعه شناختی شهری. سال ششم، شماره ۱۹: ۳۳-۶۰.
- موسائی، میثم و فندرسی، لیلا السادات. (۱۳۹۵). «تاثیر سرمایه اقتصادی بر وضعیت تاهل (مطالعه موردی: شهر بهشهر)». زن در فرهنگ و هنر. دوره ۸، شماره ۲، ۲۶۴-۲۴۹.
- مولایی، محمد مهدی؛ طالبیان، حامد و عابدی، حمید. (۱۳۹۶). «سناریوهای مسائل فضای مجازی ایران در سال ۱۳۹۵». مطالعات رسانه‌های نوین. سال ۳، شماره ۹، ۱۱۵-۷۷.
- نولان، پاتریک و لنسکی، گرهارد. (۱۳۸۰). جامعه‌های انسانی؛ مقدمه‌ای بر جامعه شناسی کلان. ناصر موفقیان. تهران: نشر نی
- Berg-Cross, L. et al. (2004). "Single Professional Women: A Global Phenomenon Challenges and Opportunities". *Journal of International Women's Studies*, Vol 5: 34-59.
- Godet, M. & Durance, P. (2011). *Strategic Foresight for Corporate and Regional Development*. DUNOD & UNESCO.
- Godet, M. (1994). *From anticipation to action: A handbook of strategic prospective*. Préface by Joseph F. Coates. UNESCO Publishing.
- Godet, M. (2012). "A tool-box for scenario planning". In *Futures Research Methodology Version 3.0*. The Millennium Project.
- Loughran, D S. and Zissimopoulos, J M. (2004). "Are There Gains to Delaying Marriage? The Effect of Age at First Marriage on Career Development and Wages". RAND Labor and Population working paper series, November 8.

- Murayama, S. (2001). “**Regional standardization in the age at marriage: A comparative study of pre-Industrial Germany and Japan**”. The History of the Family, Vol. 6, No. 2: 303-324.
- Slaughter, R. A. (2002). “**New thinking for a New Millennium: The knowledge base of futures studies**”. Routledge
- Slaughter, R. (1995). “**New Thinking for New Millennium**”. Futures,
- Smith, c.p. (1980). “**Asian marriage patterns in transition**”. Journal of family history, 58-96. <https://doi.org/10.1177/036319908000500104>.
- Suleman, Q. Aslam, H. Habib, M. Yasmeen, K. Jalalian, M. Akhtar, Z. Akhtar, B. (2115). “**Exploring Factors Affecting Girls' Education at Secondary Level: A Case of Karak District, Pakistan**”. Journal of Education and Practice, 6(13), 35-113.
- Vu, L. (2009). “**Age at first marriage in Vietnam: Trends and determinants**”. Paper presented in Population Association of America, Annual meeting, Detroit: 30 April-2 May 2006.

Archive of SID